

Invigning av heliga rum i ortodox tradition

MICHAEL ELLNEMYR

Yi-Fu Tuan, professor i geografi, myntade begreppet *topophilia* 1974.¹ Bokstavligen betyder det »kärlek till en plats». Fuan själv menade att *topophilia* »kan definieras brett och inkludera alla emotionella band mellan en fysisk miljö och människor».²

En plats att älska kännetecknar människans djupaste grundvalar i sökandet efter mening och ordning. Platsens karisma samlar människor och ger ofta gruppen dess unika samhörighet. Hemmet håller till exempel samman familjen och i många religioner hör platsen samman med en särskild Gud, som till exempel med Kami inom den japanska shintoreligionen.³ Inom kristen tradition har kyrkorummet varit en plats att älska, som ofta har fått sitt namn efter ett älskvärt skyddshelgon.

Hur dessa kyrkorum uppstår är ämnet för den här artikeln, och för att avgränsa ämnet ytterligare så kommer jag att analysera ortodox tradition, med särskild betoning på den rysk-ortodoxa.

Kyrkorummets helgande

Innan vi kan gå in på kyrkorummets helgande i vår tid så behöver vi först se tillbaka på den kristna historien. En populär beskrivning av den tidiga kyrkans historia utgår från att de första kristna i Rom firade eukaristin i katakomberna för att undkomma förföljelse. Den beskrivningen saknar tydliga belägg. En troligare förklaring är istället att man firade eukaristin vid gravarna för att hedra martyrerna, de som hade dött för sin kristna tros skull. En allmän sed uppkom redan innan kejsar Konstantins tid att man skulle hedra martyrerna på årsdagen av deras död genom en åminnelsegudstjänst som ofta ägde rum tillsammans med eukaristin. En sådan sed var också vanlig

---

1 Tuan 1974.

2 Min översättning. Jfr Tuan 1974.

3 Ono 1999.

bland hedningarna som hedrade sina döda hjältar på årsdagen.⁴ Det är inte svårt att förstå detta om vi betänker hur vi tänder ljus på våra nära och käras gravar vid allhelgona och vid årsdagen för deras bortgång.

Martyrerna benämndes som de glädjefulla och välsignade, *beatus* och *beatissimus*. Deras gravar och de relikter som gravarna innehöll förknippades med denna glädje och välsignelse, och därför firade man eukaristin i anslutning till dessa. Relikerna var tidigt förbundna med under och helande, vilket medförde att kristna vallfärdade för att vidröra benen efter dessa odödliga hjältar. Dessa relikter gav också platsen ytterligare en dimension och förvandlade platsen till ett helgat rum, som i sin tur erbjöd fortsatt gemenskap med martyrerna eller helgonen.⁵ Platsens betydelse invid gravarna är det tidigaste vittnesbördet om vördandet av relikter, men det är först på 300-talet som frågan blir kontroversiell för första gången, vilket omnämns av bland annat de kappadokiska fäderna, Gregorius Teologen (Nazianz), Basilius den Store och Gregorius av Nyssa.⁶

Under 700-talet blir frågan avgörande för den kristna sammanhållningen, och vid det ekumeniska kyrkomötet i Nicaea 787 fastställs relikvördnaden tillsammans med ikonvördnaden som ortodox lära.⁷ Kyrkomötet fastställde att de kristna dyrkar (*latreia*) Herren men älskar eller vördar (*proskynesis*) helgonen och deras relikter.⁸ Isabel Hapgood uttrycker det på följande sätt ett drygt årtusende senare: »Helgonens relikter förblir oförstörda på jorden för att försäkra oss om deras förböner för oss och det kommande Gudsriket.»⁹

Katakomberna och de pre-Konstantinska martyrgravarna, vars platser

---

4 Jfr Constantelos 1978. Theodoret av Cyrus (†460) i »Om martyrnernas vördnad (*Peri tes ton martyron times*)» liknar vördnaden av martyrer och helgon med vördnaden av de tidigare hedniska hjältarna och semigudarna. Se vidare Carivet 1958, s. 314–335.

5 Carivet 1958, s. 314–335. Jfr Constantelos 1978.

6 Se till exempel Gregorius av Nazianz, *De martyribus et adversus Arianos* (orat. 35), PG 36: 257–261.

7 Kyrkomötet i Nicaea anger bland annat att kyrkor som tidigare inte har konsekrerats med relikter nu skall åter förnyas med relikter, och om en biskop inviger en kyrka utan relikter skall han avsättas (Kanon 7). I väst bekräftades denna ordning vid kyrkomötet i Mainz år 888 (Kanon 5).

8 Henry 1976, s. 16–31.

9 Hapgood 1996, s. 615. Min översättning från engelskan.

många gånger inte var större än ett vardagsrum, blev snart för små. Därför började man föra över relikerna till större rum, vilket är begynnelsen till dagens ritual för att konsekra, eller inviga, kyrkor.¹⁰ Ritualen för överföringen av relikerna från deras ursprungliga gravar till katedralerna var fullt utvecklad vid 1400-talets ingång. Den helige Symeon av Thessaloniki (†1429) ger en utförlig beskrivning av konsekra-ritualet där biskopen bär relikerna till den nya kyrkan. Inne i kyrkan avtäckes biskopen diskos eller paten, där relikerna ligger, och placerar därefter tre relikerna i en ask (*pyxis*) av guld eller silver. Innan han stänger asken håller han helig Myrrha, som används vid myrrhasmörjelsens eller konfirmationens sakrament, »eftersom martyrerne är förenade med Kristus med sanningens olja, fylld med välluktande välsignelser i överflöd». Sedan placerar biskopen lådan tillsammans med en lista över levande och döda som har bidragit till kyrkans uppbyggelse i ett särskilt utrymme i altaret, under det att han sjunger hymnen »Evig åminnelse», som även sjungs vid vanliga begravningar. Nedläggandet av relikerna avslutas med att biskopen reciterar följande bön: »O Herre Gud som har gett oss dessa heliga martyrer som har offrat sig för Din skull och för denna äras skull att bli ingjutna i Dina kyrkor över hela jorden och frambringa helandets frukter, gör oss värdiga, o Härskare, alla goda gåvors givare, genom förbönerne av dessa heliga [namnen], som Du nådefullt har låtit placera i detta vördnadsvärda altare, att därpå frambära det heliga offret».¹¹

Det var en generell princip i kyrkan, redan innan 1400-talet, att inte tillåta att eukaristin firades utan ett altare med relikerna inlagda, eftersom det var relikerna som helgade platsen, eller fullbordade platsen till ett helgat rum. Med tiden uppkom dock en praxis som gjorde eukaristin mindre beroende av en kyrka och det var bruket av *antimension*, vilket bokstavligen betyder »istället för bordet». Antimension är en duk som har en ikon av Kristi begravning på mitten med de fyra evangelisterna i var sitt hörn. Reliker är insydda i en röd tygpåse som kallas *iliton* och som symboliserar det tyg som Herren lindades i efter inkarnationen, likaväl som den Han sveptes i vid sin begravning.¹²

---

10 Ytterligare en starkt bidragande faktor var det hedniska bruket att enbart konsekrate stater vördades, vilket förmodligen överfördes på kyrkobyggnaden. Jfr Hodges 2007, s. 111–116 och Constantelos 1978.

11 Symeon av Thessalonika, PG 145:309–312.

12 Nicholas Cabasilas, *De vita in Christo libre septem*, PG 150:493–726.

Antimension kom att ersätta altaret som en nödvändig och tillräcklig förutsättning för att fira eukaristin. Exakt hur detta har gått till är inte till fullo klarlagt, men möjligen har det att göra med utvecklingen av en självständigare prästroll. Församlingarna blev parallella hus, *paroikos*, inom biskopens *eparchi*, med egen eukaristi utan biskopens närvaro. Antimension ersatte biskopen som tecknet på kyrkans fullhet i dessa hus. Denna utveckling medförde förmodligen att antalet liturgier drastiskt ökade och med dem ett ökat behov av kyrkor. Kanske var det så att antalet liturgier ökade snabbare än antalet konsekrerade rum.¹³

Bara en biskop kan konsekra ett antimension, och den kan antingen vara en del av en kyrka eller följa med en präst och utgör då det yttre tecknet på att prästen har ett kanoniskt, kyrkorättsligt, mandat att fira eukaristin. I båda fallen tillhör antimension stiftets styrande biskop, och genom att frånta en präst hans antimension upphör prästens mandat.

Konsekrationen av ett antimension har vissa likheter med konsekrationen av en kyrka. Biskopen ikläder sig ett vitt klädesplagg över de liturgiska kläderna, som kallas *savanon*,¹⁴ och myrrhasmörjer *ilidon*, tygpåsen, som är insydd i antimension. Därefter placerar han relikerna i *ilidon* och beseglar den med mastixvax, som innehåller en mix av välluktande oljor och kryddor, som skall påminna om den blandning som Josef av Arimatea och Nikodemos använde vid begravningen av Herren. Avslutningsvis inskriver han namnet på den kyrka som antimension hör hemma i och stämplar det med stiftets och biskopens sigill.¹⁵

Införandet av antimension medförde att det heliga rummet mer eller mindre blev portabelt. Det tycks mig vara två principer som gör detta möjligt. För det första så är kyrkan i ortodox tradition i den vidaste meningen byggd på martyrerna, som tillsammans med Herren krossar dödsrikets portar för att släppa in livets källa, det eviga ljuset. I konkret mening innebär det att eukaristin måste firas på martyrernas relik, vilket uppfylls när den firas på antimension. För det andra inträder den kommande tidsåldern, *aeonen*, Herrens tidsålder, som aldrig kommer att upphöra, i samband med eukaristin. Den aspekten fyller rummet med en ny tid som förnyar rummet

---

¹³ Jfr Izzo 1975 och Taft 1975, not 3.

¹⁴ På slaviska heter den *sratchiza*.

¹⁵ Izzo 1975.

och gör det kommande Gudsriket närvarande, vilket sker oberoende av platsen genom den eukaristiska handlingen.¹⁶

Konsekration av en kyrka

Vördandet av martyrerna omvittnas redan i Polykarpus martyrium,¹⁷ men själva ordningen för nedläggandet av relikier i altaret är inte belagt förrän i senare tid. Den andra delen av konsekurationsritualet – ordningen för altarets dop – har en något mindre klar bakgrund, som i stort sett följer intiationsritualet för kristna, och börjar med att altaret begiutes med vatten tre gånger i Faderns och Sonens och den Helige Andes namn. Därefter myrrhasmörjes altaret med helig myrrha, och är därigenom förberett för den heliga eukaristin. Samma ordning används i ortodox tradition för att uppta kristna till kyrkan – dop, konfirmation/myrrhasmörjelse och till sist eukaristin, som idag ges med sked till spädbarnen. Hela initiationen sker i en sammanhållen gudstjänst, vid en och samma tidpunkt.¹⁸

Dessa två konsekurationsritualer smälte samman och formade *en* ordning för kyrkoinvigning eller konsekration av en kyrka, och som vi återfinner under 1400-talet i dess nuvarande grundform. Den grekiska benämningen för konsekration är *egkainia*, vilket närmast betyder förnyelse. Bakgrunden finner vi i psalm 50/51 som talar om att »förnya en rätt ande i mig».¹⁹ Förnyelsen av kyrkorummet avser att förbinda den gudstjänstfirande gemenskapen med det kommande riket och därigenom förnya en rätt ande hos folket. Bönerna som framträder i ritualen avser såväl den förnyelse som sker av platsen som den förnyelse som kommer till stånd i och genom helgonens och alla de heligas gemenskap, inklusive alla döpta. Kyrkorummets helgande sammanför alltså platsen med folket i en gemensam förnyelse. Yi-Fu Tuans teori om *topophilia* ger oss för handen att en plats förnyas genom en förflyttning i tiden och därigenom uppstår rummet. Rummet förenar sedan människorna i kärleken till den plats, som uppstått genom förnyelsen, vilket

---

16 Jfr Schmemmann 1966, s. 86–101.

17 Hodges 2007, s. 48–52.

18 Jfr Hapgood 1996.

19 Septuaginta har en annan numrering av psalmerna, med den grekiska till vänster och den hebreiska till höger. Min översättning följer Septuaginta, men är enbart en arbetsöversättning, liksom övriga översättningar av mig, om inte annat anges.

stämmer väl överens med konsekurationsritualet, som förbinder platsen med det kommande Gudsriket.

Ritualet för konsekurationen av en kyrka återfinns traditionellt i *Mega Euchologion*. Idag finns det två traditioner inom Bysantinsk ortodox tradition – den grekiska och den slaviska. Den grekiska ordningen genomgick en omfattande revidering mellan 1638 och 1862. I den grekiska ordningen, efter 1862, inleder man med gravsättningen av relikerna för att sedan fortsätta med altarets dop, enligt ordningen gravsättning – dop – myrrhasmörjelse – eukaristi. I den äldre slaviska ordningen utgör gravsättningen av relikerna konsekurationsgudstjänstens högtidliga klimax som sedan eukaristin följer på. Vi får då följande ordning; dop – myrrhasmörjelse – gravsättning – eukaristi. I båda varianterna avslutas konsekurationen med nattvarden som fullbordar ritualet.²⁰

Det är tydligt att den grekiska ordningen är senare. I slutet av den inledande konsekurationsgudstjänsten, före eukaristins början, säger diakonen: »Låt oss gå framåt i frid», vilket antyder en begynnande procession, men eftersom ordningen är omkastad följer ingen gravsättningsprocession, utan man går direkt över i eukaristins gudstjänst. När biskopen anländer med relikerna ber biskopen för »detta heliga hus», vilket blir märkligt eftersom huset ännu inte är helgat efter grekisk ordning.²¹ Det är också den slaviska ordningen som återfinns i den helige Nicholas Cabasilas liturgiska kommentarer från 1400-talet. I den helige Symeon av Thessalonikis beskrivning av konsekurationen, från samma tid, finns inte folket närvarande under den första delen av gudstjänsten då altaret döps, utan de anländer tillsammans med biskopen och relikerna.²²

Konsekuration av en kyrka enligt slavisk ordning

Grovt kan man dela upp den slaviska ordningen i sex delar: kyrkbygget och förberedelsen, altarbygget och konsekurationens egentliga början, altarets dop, altarets myrrhasmörjelse, gravsättningen och till sist eukaristin.

---

20 Jfr Goar 1960 och *Mega Euchologion*, tryckt i Athen 1970, men som egentligen är en ny upplaga av 1862 års upplaga, tryckt i Venedig samt *Ieratikon* som är tryckt av Apostoliki Diakonia 2002.

21 För hänvisningar till grekiska handböcker hänvisas till *Mega Euchologion* 1992, om inte annat anges.

22 Symeon av Thessalonika, PG 145:309–312.

Kyrkobygget och förberedelsen

Innan man kan påbörja byggnationen av en ny kyrka måste man inhämta välsignelse av stiftets styrande biskop. När marken är förberedd lägger biskopen, eller hans representant, hörnstenen, som har en plakett som anger namnet på kyrkans skyddshelgon, namnet på de helgon vars relikier förvaras i den så kallade *pyxis*, samt namnet på stiftets styrande biskop. Därefter fortskrider arbetet enligt ritningarna.²³

När kyrkan är färdigbyggd anländer biskopen till församlingen, vanligtvis dagen innan, för att möta församlingens ledare och förrätta vigilian tillsammans med folket på aftonen, som inkluderar stora vattenvälsignelsen. Den förrättas i den gamla kyrkan, eller i en närliggande kyrka. Saknas det en kyrka, vilket ofta är fallet, sker gudstjänsten i den färdigbyggda kyrkan, men då förblir de så kallade kungliga dörrarna, mitt på ikonostasen, stängda under hela gudstjänsten och ingen inträder i altarrummet.

Altarbygget och konsekrationens egentliga början

Efter de inledande morgonböerna, dagen därpå, börjar den egentliga konsekrationsgudstjänsten. Biskopen anländer vanligtvis till den nya kyrkan under morgongudstjänsten och ber en kort bön i slutet av denna. Innan biskopen inträder i altarrummet, efter morgonbönen, så ikläder sig samtliga tjänstgörande, inklusive biskopen själv den så kallade *savanon*, som i grekisk tradition klipps itu och delas ut till församlingen innan eukaristin tar sin början, efter konsekrationen.²⁴

Inne i altarrummet står en stomme av trä uppställd, utan altarskiva, som i sig också är i trä. Biskopen välsignar nu benen på altarstommen med heligt vatten. Varje ben begjutes sedan med mastixvax. Därefter tar man fram altarskivan som också den välsignas med heligt vatten. Sedan tar i första hand de närvarande biskoparna och i andra hand prästerna, var sin spik och var sin sten, totalt fyra stycken, för att spika fast altarskivan, vil-

---

23 För att återge ordningen av invigningen av en kyrka har jag använt mig av *The Great Book of Needs* 2000, Hapgood 1996 och Velikii Trebnik 1902, samt rådande praxis enligt Moskvatradition. Kommentarer till ordningen har jag hämtat från Nicholas Cabasilas och Symeon av Thessaloniki; PG, 150: 367–772 respektive 155: 536–699, om inte annat anges.

24 Jfr med den grekiska *Mega Euchologion* 1992.

ket symboliserar korsfästelsen. Därmed är altaret färdigbyggt och Herren hänger på korset.

Altarets dop

När altaret är färdigbyggt knäfaller hela prästerskapet, inklusive biskoparna, och sjunger följande hymn:

O Gud, som är utan begynnelse och evig, som har frambringat allting ur intet [...] gör oss redo, genom Nåden av den Livgivande och ankommande Helige Ande, att förnya detta tempel, utan fördömelse, och fullgöra denna konsekration av detta altare, på det att vi kan välsigna Dig med psalmer och hymner [...].²⁵

»I begynnelsen», så börjar såväl Första Mosebok som Johannesevangeliet. »Begynnelsen» är ett ord som på hebreiska (*bereshit*) markerar punkten omedelbart före alltings början. I begynnelsen upprättar Gud ett förhållande med kaoset utanför sig själv. De grekiska fäderna kallar detta *kenosis* eller uttömmande. I det förhållandet mellan Gud och kaos uppstår en första dialog, innan allting blir till. I den allra första dialogen formas ordning ur kaos med orden »Ljus, bli till!» och Gud gläder sig över den första dagen och »Gud såg att ljuset var gott».²⁶

Den glädjen fortsätter i skapelsens krona, Adam och Eva, som namnger skapelsen och gläder sig på samma sätt som Gud. Men den glädjen bryts när dialogen mellan Gud och människan samt mellan människa och människa söndras, och rädsla och skam träder i dess ställe. Redan i förbundet med Noah påbörjas sedan ett helande av dialogen och fortsätter med Abraham och Mose för att fullbordas i Kristus.²⁷

I dopet återupprepas denna berättelse i ett verkligt drama. Prästen andas över dopfunten och en Guds vind sveper över urdjupet, dopvattnet. Tre

---

25 Det grekiska ordet för konsekration är *egkainia*, vilket närmast betyder förnyelse, men med en något annorlunda tydning än på svenska. Här låter jag använda såväl ordet »konsekration» som »förnya», för att ge en dubbelydning. Min översättning följer den grekiska från *Mega Euchologion* 1992.

26 Jfr Maximus Bekännaren, *Ambiguorum liber*, PG 91: 1080B, 1081AB; *Quaestiones ad Thalassium*, PG 90: 272AB; *Capita theologica*, 1,3, PG 90: 1084AB.

27 Jfr Thunberg 1965, Thunberg 1985 och Louth 1996.

gångar sänker därefter prästen ned den som döps och ur djupet återskapar Gud människan, för att förenas med Herren på den yttersta dagen. I myrrhasmörjelsen återupprepas sedan orden symboliskt, »Och Gud såg att det var gott», och vi får motta den Helige Andes insegel som gör det möjligt för oss att hela dialogen mellan människan och Gud, samt mellan människa och människa.

På samma sätt skall nu altaret förnyas och återställas och symboliskt nedsänkas i det urdjup som den Helige Ande svävar över, för att dialogen mellan människan och Gud skall kunna återupptas. Urdjupet är förbundet med den *aeon* som kommer med Kristi andra tillkommelse, och nu blir också altaret förbundet med den kommande tidsåldern, det kommande Gudsriket, och om detta vittnar prästerskapet genom att stämma in i en gemensam hymn. Altaret blir efter sin förnyelse eller konsekration platsen för denna återupprättade dialog, och därigenom helgas inte bara rummet utan också de människor som samlas där. Det helgade rummet blir i dess fulla mening en plats att älska, som Fuan benämner *topophilia*.

Efter hymnen håller biskopen varmt vatten över altaret tre gånger i Faderns och Sonens och den Helige Andes namn, samtidigt som man reciterar psalm 83/84. Det är samma vatten som helgats i Stora vattenvälsignelsen kvällen innan. Vattnet torkas sedan bort från bordet ner på golvet, och liksom land blev synligt efter syndafallet framträder nu altaret. Därefter mixas rosenvatten med vin, vilket vittnar om att det nu är en helig plats bestänkt med martyrernas blod. Enligt strikt ordning tvättas nu altaret med antimension bestänkt med denna blandning, och därmed är dopet fullbordat.

Altarets myrrhasmörjelse

Förnyelsen av altaret skall nu beseglas med myrrhasmörjelsen. Därför smörjer biskopen hela altarskivan med myrrha i form av ett kors och därefter vart och ett av benen. När altaret har beseglats av den Helige Ande fäster man fyra ikoner av evangelisterna i varje hörn av altaret. Kyrkan är den Helige Andes kyrka som samlar allt folk från jordens fyra hörn till en gemenskap i Herren, som symboliseras av altarets mitt.

Herrens inkarnation är nu så att säga fullbordad. Han har iklätt sig vår natur och vårt lidande och tas nu symboliskt ner från korset och Hans

kropp får motta svepningen. Därför klär man nu altaret i ett vitt tyg, *katasarkion*, för kroppen, som traditionellt symboliserar såväl svepduken som lindorna efter Herrens födelse. Prästen drar ett snöre alldeles under altarskivan och avslutar därmed svepningen.

Dödsriket har dock inte makt över Herren, av samma väsen som Fadern, och kan därför inte behålla sitt grepp. Altaret kläs därför omedelbart därpå i ett mer gyllene tyg, *inditia*, utanpå svepningen, som symboliserar Guds Ära och Herrens Odödlighet. Antimension, evangelium, kors och *artoforion*, eller tabernaklet, placeras sedan på altaret. I och med att altaret är konsekrerat, så är egentligen hela kyrkan konsekrerad, vilket symboliseras genom att den tjänstgörande biskopen nu beröker först altarrummet och sedan hela kyrkan, vilket är tecknet på att offret är fullbordat, och våra böner stiger upp till Fadern genom Sonen i den Helige Ande. Kyrkorummets och ikonernas smörjelse med helig Myrrha och heligt vatten är närmast en eftertanke, och därför görs den delen av assisterande biskop eller präst och inte av tjänstgörande biskop. Altaret kan nu liknas vid platsen för Jakobs stege där änglarna går upp och ned och där gränsen mellan himmel och jord, historia och framtid är genombruten.

Grausättningen

När biskopen har berökt kyrkan är den nu redo att motta uppståndelsen, vilket utgör hela gudstjänstens klimax. Från rökelsekaret tänder biskopen ett ljus som sedan ger hela församlingen ljus, på samma sätt som i påsknattens mörker. Biskopen anmodar nu alla närvarande att lämna kyrkan med undantag för en diakon eller präst som stannar kvar. En procession följer nu korset och hämtar relikerna, som har förvarats i den gamla kyrkan eller närliggande kyrka, om det finns någon, annars hämtar biskopen dessa från ett särskilt bord, och bär dom på en diskos, betäckta, ovanför sitt huvud. Processionen går sedan tre varv motsols runt kyrkan och stannar varje gång framför de yttre dörrarna och läser epistel, evangelium samt ber en kort *ektenia*, förbön. Under processionen sjunger man en hymn som anspelar på det himmelska Jerusalem:

Heliga martyrer, som har kämpat den goda kampen och mottagit kröningen, bed för oss att Herren må förbarma sig över våra själar. Ära vare Dig, Kristus Gud, apostlarnas glans, martyrernas glädje, vars vittnesbörd är den väsensena Treenigheten.²⁸

Slutligen knackar biskopen med sin stav på porten och säger: »Öppna, öppna portarna och låt dem förbli öppna för evigt. Låt ärans konung draga in!» Diakonen eller prästen, som har förblivit i kyrkan, symboliserar en ängel och svarar då: »Vem är då ärans konung?» Biskopen svarar: »Herren stark och mäktig, Herren mäktig i strid, Herren härskarornas härskare. Han är ärans konung.» Dialogen upprepas tre gånger varefter kyrkans gudföräldrar öppnar portarna. Kyrkorummet symboliserar här dödsriket som får ge vika och ta emot Paradiset, som symboliseras av relikerna.

Biskopen placerar sedan relikerna i ett särskilt utrymme under altaret, på den så kallade femte pelaren. Därefter övertäcks ofta altaret med ett metallhölje i nutida rysk tradition. Innan relikerna har lagts på plats begjuter biskopen relikerna med helig Myrrha, som symboliserar enheten mellan Herren och Hans martyrer, i den Helige Ande, och förseglar relikerna med ett lock, med hjälp av mastixvax som användes för altarets ben innan spikandet. På samma sätt placerar biskopen relikerna i antimension, enligt föreskriven ordning ovan.

Nu är allt förberett för den heliga eukaristin som omedelbart tar sin början efter gravsättningen, och som strikt ska celebreras åtta dagar i sträck, en oktav, för att symbolisera evigheten.

Situationen i Sverige

Bland bysantinska ortodoxa kyrkor i Sverige så är det bara två kyrkor, den serbisk-ortodoxa katedralen, S:t Sava, i Enskede Gård, Stockholm (bild 22 och 23), och den Makedonska ortodoxa kyrkan i Malmö, som har byggts

---

²⁸ Min översättning utgår från *Velikii Trebnik* 1902 och Hapgood 1996. Enligt grekisk ordning lägger man till följande hymn, eftersom kyrkan ännu inte är invigd eller förnyad genom dopet: *Bli uppfylld på nytt*[egkainia], *bli uppfylld på nytt* [egkainia], *O Nya Jersusalem, ditt ljus skiner, och Herrens nåd är över dig. Detta hus har grundats av Fadern, detta hus har fått sitt fäste genom Sonen, detta hus har förnyats av den Helige Ande, som upplyser och stödjer, och helgar våra själar.*

som en ortodox kyrka från allra första början, där biskopen har lagt hörnstenen. Men det är bara den Makedonska ortodoxa kyrkan som är konsekrerad. Bland orientalisk-ortodoxa kyrkor finns det flera syrisk-ortodoxa kyrkor som är byggda och konsekrerade efter ortodox tradition.²⁹

Kristi förklarings kyrka och S:t Georgios Metropolitkyrka, båda på Birger Jarlsgatan i Stockholm, är inte ursprungligen byggda för ortodoxt bruk, men är båda konsekrerade kyrkor. De två serbisk-ortodoxa församlingskyrkorna i Malmö respektive Helsingborg väntar på att konsekreras. I Byarum utanför Jönköping finns en serbisk-ortodox kyrka som möjligen skulle kunna konsekreras och likaså utanför Borås, i Bredared, där Heliga Treenighetens kloster ligger förlagt. Övriga bysantinskt ortodoxa församlingar lånar kyrkorum, i de flesta fall från Svenska kyrkan, antingen permanent eller för varje enskild gudstjänst.

Lånat rum

Vilka krav ställs egentligen på ett lånat rum? I Etiopisk-ortodox tradition, som är den mest rigorösa, är det svårt eller i princip omöjligt, att låna lokal tillfälligt, eftersom eukaristin endast kan förrättas på arken som ersätter altaret och i det närmaste antimension. *Tabot* är ett ord på Geez, Etiopisk-ortodoxa kyrkans officiella språk, som anspelar såväl på arken som lagtavlorna. Den är alltid täckt med ornamenterade tyger för att undanhålla den från allmänheten. I Axum finns, enligt etiopisk-ortodox tradition, den ursprungliga arken som Moses placerade lagtavlorna i. *Tabot* har därför vissa likheter med antimension, som en förutsättning för att fira eukaristin. Under en fest, *Timkat*, som motsvarar *Theofania* i bysantinsk tradition, bär man runt arken i en procession, såväl i Axum som i varje etiopisk-ortodox församling världen över. Det innebär att den Etiopisk-ortodoxa kyrkan mer eller mindre är utelämnad åt att finna lokaler som man kan låna permanent.³⁰

I bysantinsk ortodox tradition är det i princip nog med att eukaristin fräses på ett av en biskop konsekrerat antimension, som ersätter altaret och helgar det lånade rummet i samband med att eukaristin förrättas, och lokalen kan därefter användas för annat bruk. Detta är dock en ordning som följer den princip som kallas *ekonomia*, som innebär att man gör avkall från

---

²⁹ Inventeringen är gjord utifrån ingången av 2008.

³⁰ Jfr Levine 1972.

de striktare reglerna i en situation där normal ortodox ordning inte kan upprätthållas. Det innebär generellt att biskopen tillåter att eukaristin firas i icke-konsekrerade rum och i tillfälliga lokaler när det så är nödvändigt. Dock gäller generellt principen att eukaristin inte får firas i annat rum än i en konsekrerad kyrka om en sådan finns tillgänglig. Det är aldrig tillåtet att fira eukaristin utan ett antimension.

I syrisk-ortodox tradition motsvaras antimension av en *thablitho*, vilket betyder bord på *suryoyo kthobonoyo*, syrisk-ortodoxa kyrkospråket, som är gjord av trä, och placeras på altarets mitt. Ett konsekrerat *thablitho* bär inskriptionen: »Den Helige Ande har helgat detta *thablitho* genom händerna av Mor [namnet på biskopen och datum].» Det vittnar om att endast en biskop kan inviga ett *thablitho*. På denna kan *qûrbanâ qadîšâ*, det heliga offret eller nattvarden, firas och utan den kan nattvarden inte firas. Det innebär att liturgin kan firas i en tillfällig lokal, men inte med samma frihet som antimension medför.³¹

Även om eukaristin i sig helgar även ett lånat rum, genom att den kommande tidsåldern framträder i det eukaristiska momentet, så är de konsekrerade kyrkorna bestående genom att den kommande tidsåldern så säga dröjer kvar i det helgade rummet som en fortsättning på eukaristin. Kyrkorna blir för de ortodoxa, och för övriga kristna, ambassader för det kommande riket och en påminnelse om att den här världen kommer att förnyas i sin helhet i det nya Jerusalem. Kyrkan är byggd på martyrernas bekännelse som en förstlingsfrukt av det kommande Gudsriket, men också i konkret mening genom att varje fullvärdigt och konsekrerat altare får bära vittnesbörd om dessas bekännelser, i en tid som väntar på sin fullbordan. Därigenom kan kyrkorna bli, med Yi-Fu Tuans ord, »en plats att älska», *topophilia*.

Summary

A place to love, or as professor Yi-Fu Tuan abundantly said, *Topophilia*, could characterize what we intend to achieve when we consecrate churches. The devotion and the burial of relics in the Altar together with the Baptism

---

31 Jag vill framföra mitt tack till Mor Afrems kloster i Sayednaya, Syrien, för ovärderlig hjälp kring att förstå den syrisk-ortodoxa kyrkans spiritualitet och liturgi.

and the Chrismation of the Altar comprise the order of Consecration since the 15th century in Orthodox Tradition.

Today we have two main traditions among the Eastern Orthodox churches: Greek-Orthodox tradition and Russian-Orthodox tradition. The previous one begins with the deposition of the relics in the Altar, but in the latter tradition it ends with a solemn deposition just before the beginning of the Eucharist. The Greek tradition was a consequence of a revision between 1638 and 1862.

The Order of Consecration could be divided into six parts in the older Russian tradition; first we have the preparation and the laying of the cornerstone; secondly there is the building of the Altar, symbolising the Crucifixion; thirdly we have the Baptism, thereby we re-enact our relationship with God, and there the Altar becomes the symbol of the re-established dialogue; fourthly there is the Chrismation as a sign of the Unity of the Church as well as a precursor of the Resurrection of Christ symbolised by the deposition of the relics, in the last part of the consecration, through a service similar to the paschal vigil. After the consecration there is a celebration of the Eucharist, to be celebrated, according to strict order, in eight successive days, an octave.

In Sweden there is only one Eastern Orthodox church building that is built and consecrated according to Orthodox Tradition, but several Oriental Orthodox. Today most of the Eucharistic services are done in a temporary location, possible because of the so called *Antimension*, a cloth that contains the necessary relics for the Eucharistic celebration. In the same way we have the so called *Thablitho* in Syriac Orthodox tradition, and the *Tabot* in Ethiopian Orthodox tradition.

To conclude: The consecrated churches becomes in Orthodox Tradition, embassies of the Coming Kingdom, and a reminder of the renewal of the whole world through the second coming of Christ. The Church is built upon the confessions of the Martyrs, as a first fruit of this Kingdom, but also in a very basic meaning through the consecration of the Altar as a witness of these confessions, thereby becoming a place to love, *topophilia*.

Litteratur

- Carivet, P., 1958, *Theodoret de Cyr, Therapeutique des Maladies Helleniques*, vol. 2, Sources Chretiennes. Paris. s. 314–35.
- Constantelos, D., 1978, »Byzantine and Ancient Greek Religiosity». *The »Past» in Medieval and Modern Greek Culture*, red. Speros Vryonis Jr. Malibu, CA.
- Goar, J., 1730, *Euchologio, sive Rituale Graecorum*, 2nd edition. Venice. Reprinted 1960.
- Hapgood, I. F., 1996, *Service Book of the Holy Orthodox-Catholic Apostolic Church*. Englewood, New Jersey.
- Henry, P., 1976, »What was the Iconoclastic Controversy about?» *Church History*, Vol. 45, No. 1. New Haven, s. 16–31
- Hodges, G., 2007, *The Early Church. From Ignatius to Augustine*. Chapel Hill, North Carolina.
- Izzo, J. M., 1975, *The Antimension in the Liturgical and Canonical Tradition of the Byzantine and Latin Churches*. Rom.
- Levine, D. N., 1972, *Wax and Gold: Tradition and Innovation in Ethiopian Culture*. Chicago.
- Louth, A., 1996, *Maximus the Confessor*. London.
- Ono, S., 1999, *Shinto. The Kami Way*. Singapore.
- Schmemmann, A., *Introduction to Liturgical Theology*. London 1966.
- Taft, R., 1975, *The Great Entrance: A History of the Transfer of Gifts and Other Pre-Anaphoral Rites of the Liturgy of St John Chrysostom*. Rome.
- Thunberg, L., 1965, *Microcosm and Mediator: the Theological Anthropology of Maximus the Confessor*. Lund.
- Thunberg, L., 1985, *Man and the Cosmos: the Vision of St Maximus the Confessor*. New York.
- Tuan, Y.-F., 1974, *Topophilia: a Study of Environmental Perception, Attitudes, and Values*. Englewood Cliffs, NJ.
- Tuan, Y.-F., 1977, *Space and Place: The Perspective of Experience*. Minneapolis, MN.

Förkortningar och gudstjänsthandböcker

- PG Migne, J.-P., *Patrologiae cursus completus (series Graeca)*, Paris 1857–1866.
- Mega Euchologion*, 4th edition, Athen 1992.
- The Great Book of Needs, Expanded and Supplemented, Volume II: The Sanctification of the Temple and other Ecclesiastical and Liturgical Blessings*, 2000. South Canaan, PA.
- Velikii Trebnik*, 1902. Kiev.